

Розділ IX. Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді

§ 1. Сутність і завдання представництва прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді

§ 2. Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави у цивільному судочинстві

§ 3. Представництво прокуратурою інтересів держави у господарському судочинстві

§ 4. Підготовка і пред'явлення прокурором позову (заяви)

§ 1. Сутність і завдання представництва прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді

Відповідно до Конституції України (ст. 121) на прокуратуру покладається здійснення представництва інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом. Названа функція є новою для прокурорської діяльності, оскільки раніше такі обов'язки на прокуратуру на конституційному рівні не покладалися. У той же час слід відзначити, що прокурор і раніше виступав як представник держави, юридичних осіб і громадян, захищаючи їхні права та інтереси в суді. Проте така його діяльність відбувалася шляхом здійснення нагляду за виконанням законів.

Закон “Про прокуратуру” (ст. 36і) визначає, що “представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді полягає у здійсненні прокурорами від імені держави процесуальних та інших дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом”. Формами представництва є: 1) звернення до суду з заявами або позовами про захист прав і свобод особи або невизначеного кола осіб чи прав юридичних осіб, коли порушуються інтереси держави, або про визнання незаконними правових актів, дій чи рішень органів і посадових осіб; 2) участь у розгляді судами справ; 3) внесення апеляційного, касаційного подання на судові рішення або заяви про їх перегляд за нововиявленими обставинами.

Представництво прокурором інтересів громадян або держави в суді — це одна з важливих гарантій забезпечення захисту їх прав та інтересів. Приводами до дій прокурора щодо здійснення представництва може бути: 1) звернення до прокуратури громадянина; 2) звернення до прокуратури юридичних та посадових осіб; 3) повідомлення у засобах масової інформації; 4) безпосереднє виявлення прокурором порушеного права громадянина або держави.

Підставами представництва у суді інтересів громадянина, як визначає ст. 36і Закону України “Про прокуратуру”, є його неспроможність через фізичний чи матеріальний стан або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права,

або реалізувати процесуальні повноваження, а інтересів держави — наявність порушень або загрози порушень економічних, політичних та інших державних інтересів внаслідок протиправних дій (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб, що вчиняються в відносинах між ними або з державою.

Отже, прокурор звертається до суду або господарського суду за захистом прав і законних інтересів громадян, держави, а також підприємств і інших юридичних осіб, коли цього вимагає охорона державних інтересів. Такі повноваження закріплені в п. 6 ч. 2 ст. 20 Закону України “Про прокуратуру”, де передбачено, що при виявленні порушень закону прокурор або його заступник у межах своєї компетенції мають право:

“Звертатись до суду із заявами про захист прав і законних інтересів громадян, держави, а також підприємств та інших юридичних осіб”. Таке право прокурора регламентоване у ст. 45 ЦПК і статтях 2, 29 ГПК.

Здійснюючи захист прав і законних інтересів громадян і держави, прокурор представляє їх інтереси перед відповідними органами (державної влади, правоохоронними органами, підприємствами, установами, організаціями), які правомочні усунути порушення закону і поновити порушені права. Тобто, при здійсненні прокуратурою представництва інтересів громадян або держави виникають правовідношення, в силу яких прокурор (представник) виступає в суді від імені держави або громадянина (представ-ляємих) з приводу захисту їх порушених прав, свобод і інтересів. Представництво є ефективним інструментом реалізації правоохоронної функції прокуратури, що забезпечує законність у державі, захист прав та свобод громадян і державних інтересів.

Діяльність прокурора щодо здійснення представництва в суді інтересів громадянина або держави регламентована Законом України “Про прокуратуру”, нормами ЦПК і ГПК, а також наказами Генерального прокурора України № 6 гн від 15.04.2004 р. “Про організацію наглядової діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод громадян та інтересів держави” та № 6/3 гн від 07.05.2004 р. “Про організацію роботи по представництву прокурором інтересів громадянина або держави в суді”. За загальним правилом, при надходженні звернень, заяв, повідомлень про конкретні порушення конституційних прав і свобод людини, інтересів держави, від кого б вони не виходили, прокуратура діє в межах повноважень позасудового захисту, а коли це неможливо — шляхом представництва в судах їх інтересів. Отже, ця діяльність тісно пов’язана з наглядом за додержанням і застосуванням законів, є, по суті, продовженням його у суді у особливій формі. Як зазначається у наказі Генерального прокурора України № 6/3 гн від 07.05.2004 р.: “Представництво прокуратурою інтересів громадянина чи держави в суді полягає у здійсненні прокурором процесуальних та інших дій, спрямованих на захист у суді інтересів громадянина або держави у випадках, передбачених законом, є засобом захисту і поновлення порушених прав громадянина та інтересів держави” (п. 3 наказу № 6/3 гн).

Отже, представництво прокуратурою інтересів громадян і держави в суді слід розглядати як самостійну конституційну функцію прокуратури, яка має ряд особливостей: по-перше, прокурорське представництво ґрунтується безпосередньо на нормі Конституції України, в той час як інші види представництва здійснюються на підставі доручень, адміністративних або законодавчих актів; по-друге, відмінністю прокурорського представництва є те, що його здійснює орган, який не має свого інтересу, і завжди виступає на варті законності.

Суб'єктами реалізації представництва інтересів громадян і держави є:

- а) Генеральний прокурор України та його заступники, а також прокурори Управління представництва інтересів громадян і держави в судах, Головного управління військових прокуратур Генеральної прокуратури України;
- б) прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя; прокурори військових регіонів і Військово-Морських Сил;
- в) прокурори міських, районних, міжрайонних прокуратур, військових прокуратур гарнізонів та інших спеціалізованих прокуратур.

Предметом прокурорського звернення до суду (заяви або позову), зокрема, можуть бути: 1) визнання незаконними актів органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб та скасування таких актів; 2) припинення протиправної діяльності державних органів, юридичних осіб, поновлення порушених прав громадян та юридичних осіб; 3) відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої правопорушеннями, тощо.

Таким чином, прокурор, виконуючи представницьку функцію, вирішує головне завдання — захист прав, свобод і законних інтересів громадян і інтересів держави.

Представництво прокурора складається з досудового провадження, яке включає підготовку заяви, звернення до суду і власне судового провадження, тобто участі у їх розгляді судами шляхом цивільного, господарського або адміністративного судочинства.

§ 2. Представництво прокуратурою інтересів громадянина або держави у цивільному судочинстві

Виконуючи функцію представництва, прокурор звертається до суду з позовом або заявою про захист прав та законних інтересів громадян, прав юридичних осіб, коли порушуються інтереси держави, або про визнання незаконними правових актів, дій чи рішень органів та посадових осіб.

Представницька діяльність прокурора не обмежується поданням позовів чи заяв. Значна роль у ній належить безпосередній участі прокурора у розгляді справ, які порушуються за його ініціативою. Відповідно до ст. 45 ЦПК України прокурор звертається до суду з позовними заявами та із заявами у справах, що виникають з адміністративно-правових відносин та справ окремого провадження.

При підготовці позовної заяви прокуророві необхідно:

- а) з'ясувати обсяг прав фізичної чи юридичної особи на самостійне звернення з позовом до суду, в тому числі її спроможність самостійно захищати свої права і законні інтереси;
- б) з'ясувати питання про відповідача (хто повинен ним бути, його точні дані, адресу тощо);
- в) встановити обставини, що мають відношення до підстав та предмета позову, визначити докази, які підтверджують обґрунтованість заяви.

Позовну заяву прокурор складає, суворо дотримуючись вимог статті 119 ЦПК України щодо форми і змісту. При цьому він має посилатися на норми матеріального і процесуального права, якими регулюються дані правовідносини, і на конкретні докази, що додаються до позовних заяв.

Практика свідчить, що позови готують, як правило, помічники прокурора, які за наказом про розподіл службових обов'язків у прокуратурі міста, району відповідають за цей напрямок прокурорської діяльності, а також і інші оперативні працівники, якщо наказом такі обов'язки на них покладено. Позови підписує безпосередньо прокурор чи його заступник, до компетенції яких входить право на звернення з позовом до міського чи районного місцевого суду.

Прокурор має брати участь у розгляді судами справ, порушених за його позовами та заявами. Генеральний прокурор України у наказі № 6/3 гн від 07.05.2004 р. зобов'язує прокурорів приймати участь у розгляді судами справ, порушених за позовами та заявами прокурора, а також у випадках, передбачених законом, або коли суд визнає це за необхідне (п. 9 наказу).

Завдання прокурора, який бере участь у розгляді в суді цивільних справ, визначені ст. 34 Закону "Про прокуратуру": "Прокурор, додержуючись принципу незалежності суддів і підкорення їх тільки закону, сприяє виконанню вимог закону про повний, всебічний і об'єктивний розгляд справ та постановлення судових рішень, що ґрунтуються на законі". Відповідно до ст. 35 Закону "Про прокуратуру" прокурор може вступити у справу в будь-якій стадії процесу, якщо цього вимагає захист конституційних прав громадян, інтересів держави та суспільства, і зобов'язаний своєчасно вжити передбачених законом заходів до усунення порушень закону, хоч би від кого вони виходили.

У судовому засіданні прокурор має рівні права з іншими його учасниками. Обсяг і межі повноважень прокурора, який бере участь у судовому процесі, визначаються Законом "Про прокуратуру" і процесуальним законодавством України.

Таким чином, закон надає прокурору право вступити у справу, якщо цього вимагає захист конституційних прав громадян, інтересів держави та суспільства. При цьому прокурор, як і інші учасники судового засідання, на підставі ст.ст. 27,45,46 ЦПК України має право: а) знайомитися з матеріалами справи та виписувати необхідну інформацію, знімати копії з документів; б) брати участь у судових засіданнях, досліджувати та подавати докази; в) давати усні та письмові пояснення, заявляти клопотання; г) подавати свої доводи, міркування та заперечення; д) підтримувати або змінювати позови та заяви, з якими він звернувся до суду, або відмовитися від них.

Право на укладання мирної угоди прокурору не надано. Генеральний прокурор України у наказі № 6/3 гн зобов'язує прокурорів всіх рівнів забезпечити участь у розгляді всіх справ, які мають розглядатися за їх участю. Для цього прокурорам необхідно ретельно готуватися до судових засідань, ефективно застосовувати надані процесуальні права, враховувати, що суд розглядає справи у межах заявлених позовних вимог і на підставі

наданих суду доказів. Вони зобов'язані брати активну участь у досліджуванні доказів, з'ясувати фактичні обставини справи, дотримуватися норм судової етики, відстоювати свою процесуальну позицію у судовому засіданні, в тому числі й по суті спору, який вирішується судом, висловлювати свої міркування відповідно до вимог закону та матеріалів справи.

У судових дебатах, згідно зі ст. 193 ЦПК, прокурор повинен узагальнити і проаналізувати дані, що розглянуті в судовому засіданні, а також висловити свої пропозиції відносно рішення, яке, на його думку, необхідно прийняти суду. Виступ має бути аргументованим і ґрунтуватися на обставинах та доказах, які були досліджені в судовому засіданні. Відповідно до Закону України "Про прокуратуру" прокурор зобов'язаний реагувати на незаконні судові рішення.

У значній більшості випадків суди першої інстанції виносять законні і обґрунтовані рішення, але зустрічаються і судові помилки. Тому перевірка в апеляційному порядку судових рішень і ухвал є гарантією здійснення права громадян на судовий захист. Прокурор є суб'єктом, якому надано право на оскарження судових рішень і ухвал (ст. 292 ЦПК). Таке твердження відрізняється від вимог ст. 37 Закону "Про прокуратуру", яке розширює коло суб'єктів, які мають право реагувати на незаконне рішення суду. Таке право надається прокуророві і заступнику прокурора в межах їх компетенції, незалежно від їх участі у розгляді справ у суді першої інстанції. Помічники прокурора, прокурори управлінь і відділів можуть вносити апеляційні, касаційні і окремі подання тільки у справах, в яких вони брали участь. Певна неузгодженість щодо суб'єктів, які мають право на апеляцію, потребує внесення змін до ЦПК України.

При розгляді судом апеляційної інстанції подання (скарги) суд, відповідно до ст. 307 ЦПК, вправі:

- 1) відхилити апеляційне подання (скаргу) і залишити рішення без зміни;
- 2) скасувати рішення суду першої інстанції і ухвалити нове рішення по суті позивних вимог;
- 3) змінити рішення;
- 4) скасувати рішення суду першої інстанції і закрити провадження у справі або залишити заяви без розгляду;
- 5) повністю або частково скасувати рішення суду першої інстанції і направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

За наслідками розгляду скарги на ухвалу суду першої інстанції апеляційний суд має право:

- 1) постановити ухвалу про відхилення апеляційної скарги і залишити ухвалу без змін;
- 2) скасувати ухвалу і постановити нову ухвалу;
- 3) змінити ухвалу;
- 4) скасувати ухвалу і передати питання на новий розгляд суду першої інстанції.

Рішення і ухвали у цивільних справах, що набрали законної сили, можуть бути оскаржені прокурором (у межах своєї компетенції) шляхом внесення касаційного подання (скарги).

Касаційний перегляд справи — це виключний вид провадження. На відміну від апеляційного перегляду об'єктом тут є рішення (ухвала) суду, що набрало чинності. Такі рішення і ухвали можуть бути оскаржені прокурором шляхом внесення касаційного подання (скарги). Генеральний прокурор України, його заступники мають право внести касаційне подання на рішення, ухвалу у цивільній справі, розглянутій у будь-якому суді

держави. Прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя та прирівняні до них прокурори мають право вносити касаційне подання на рішення й ухвали у цивільних справах судів відповідної адміністративної одиниці, яку вони обслуговують. Прокурори міст, районів і прирівняних до них мають право вносити касаційне подання по справах, в яких вони безпосередньо здійснювали функцію представництва інтересів громадян та держави.

Касаційне подання (скарга) вноситься безпосередньо до касаційної інстанції — Верховного Суду України. Прокурор може внести касаційне подання протягом двох місяців з дня набрання законної сили рішенням апеляційного суду. У разі пропуску строку на касаційне подання з поважних причин, суд, за заявою прокурора, може поновити цей строк, але не більше як у межах одного року з дня виникнення права на касаційне оскарження (п. 2 ст. 325 ЦПК).

Прокурор, який вніс касаційне подання, та вищестоящий прокурор, мають право доповнити чи змінити його до початку розгляду справи судом, а прокурор, який вніс подання — також право його відкликати або відмовитись від нього протягом усього часу розгляду справи.

Відповідно до ст. 344 ЦПК ухвала постановлюється при вирішенні питання про: 1) відхилення касаційної скарги і залишення рішення без змін; 2) скасування судових рішень із передачею справи на новий розгляд; 3) скасування судових рішень із закриттям провадження у справі або залишенням заяви без розгляду; 4) скасування судових рішень і залишення в силі рішення, що було помилково скасоване апеляційним судом; 5) відхилення касаційної скарги і залишення ухвали без змін; 6) зміни ухвали або скасування ухвали з направленням справи на новий розгляд або вирішення питання по суті. Рішення або ухвали суду касаційної інстанції набирають чинності з моменту їх проголошення (ст. 349 ЦПК).

Діючим законодавством передбачено також перегляд рішень та ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами. Прокурор, здійснюючи представництво в суді інтересів громадян та держави, за наявності підстав, зобов'язаний використовувати своє право на внесення заяви про перегляд рішень і ухвал судів першої інстанції, апеляційної та касаційної інстанцій за новоявленими та винятковими обставинами. Стаття 361 ЦПК передбачає такі підстави перегляду рішень та ухвал суду у зв'язку з новоявленими обставинами:

1) істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи;

2) встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідків, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення;

3) скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення, чи постановлення ухвали, що підлягає перегляду;

4) встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконано.

Підставами для перегляду справи за винятковими обставинами є:

1) виявлення неоднакового застосування судами касаційної інстанції одного і того ж самого положення закону;

2) визнання судового рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України (ст. 354 ЦПК). Скарга (подання) на судові рішення може бути внесена протягом одного місяця з дня відкриття виняткових обставин (ст. 355 ГПК).

Рішення чи ухвали переглядаються у зв'язку із ново-виявленими обставинами судом, який постановив ухвалу (ст. 363 ЦПК). Порядок провадження у зв'язку з винятковими обставинами регламентується ст. 357 ЦПК України.

§ 3. Представництво прокуратурою інтересів держави у господарському судочинстві

Прокурорсько-представницькі правовідносини після звернення прокурора з позовом до суду знаходять свій подальший розвиток у наступній стадії господарського судочинства — розгляді справи по суті. Прокурор, реалізуючи визначені Конституцією України (п. 2 ст. 121), Законом України (п. 2 ст. 5) та статтями 2 і 29 ГПК повноваження, виконує в суді низку процесуальних дій з метою захисту інтересів держави.

Процесуальне становище прокурора, який заявив позов в інтересах держави у господарському процесі, можна визначити як: сторона в процесі, захисник інтересів держави та інших осіб. Такий прокурор несе обов'язки і користується правами позивача, крім права на укладання мирової згоди (ст. 22 ГПК). При цьому він завжди має свій процесуальний інтерес: захищати права держави, юридичної особи, в інтересах якої пред'явлено позов.

Діяльність прокурора у господарському судочинстві, крім звернення до суду з позовами та заявами, включає: а) участь у розгляді судом будь-якої справи за ініціативою прокурора, чи за ухвалою суду, якщо це необхідно для захисту інтересів держави; б) внесення апеляційних та касаційних подань, а також подань про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами.

Відповідно до ст. 29 ГПК прокурор бере участь у господарському процесі при розгляді справ, порушених за його заявою, а також у випадках, передбачених законом або визнаних за необхідне господарським судом. У ст. 2 ГПК зазначено, що господарський суд вирішує справу за позовними заявами прокурорів і їх заступників, які звертаються до господарського суду в інтересах держави. Про свою участь у справі прокурор письмово

повідомляє суд. У випадках прийняття позову господарський суд повинен не пізніше п'яти днів з дня надходження даного документа повідомити прокурора про порушення провадження по справі. Враховуючи, що у практичній діяльності виникали питання щодо офіційного тлумачення положень ст. 2 ГПК, Конституційний Суд України рішенням від 8 квітня 1999 р. роз'яснив, що положення ст. 2 ГПК в контексті п. 2 ст. 121 Конституції України треба розуміти так, що прокурор та його заступник подають до господарського суду позови саме в інтересах держави, а не в інтересах підприємств, установ і організацій, незалежно від їх підпорядкування і форми власності. Прокурор самостійно визначає і обґрунтовує в позовній заяві, в чому полягає порушення інтересів держави або в чому існує загроза її інтересам, і ця заява за ст. 2 ГПК України є підставою для порушення справи в господарському суді. Одночасно в позовній заяві має бути зазначено орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, якому законом надано повноваження органу виконавчої влади (п. 2 Рішення КС за № 3-рп). Таке обмеження кола суб'єктів, в інтересах яких може бути подана заява прокурором, на думку деяких науковців, суперечить п. 6 ст. 20 Закону "Про прокуратуру" та п. 5 ст. 2 Закону "Про власність". (Див.: Притика Д. М., Тітов М. І. Арбітражний процес: Навч. посібник. — Харків, 1999. — С. 76).

Прокурори звертаються до господарських судів з позовами в інтересах підприємств, організацій і громадян-підприємців в особі органу, який здійснює функції держави у випадках, коли встановлено, що порушення законних прав цих суб'єктів поєднано із посяганням на державні інтереси.

Особливість процесуального становища прокурора, який у разі подання ним позову в інтересах держави не є позивачем, полягає у тому, що відмова прокурора від поданого ним позову, зменшення розміру позовних вимог, зміна підстави або предмета позову не позбавляють позивача права підтримувати позовні вимоги (ч. 4 ст. 29 ГПК).

В свою чергу, відмова позивача від позову, поданого прокурором в інтересах держави, не позбавляє прокурора права підтримувати позов і вимагати рішення спору по суті. Відповідно до наказу Генерального прокурора України № 6/3 гн від 07.05.2004 р. прокурори мають обов'язково брати участь у розгляді господарськими судами всіх справ, порушених за позовами прокурора та його поданнями в першій, апеляційній та касаційній інстанціях: "Організація забезпечення участі прокурора у розгляді справ в апеляційних судах, місцевих господарських судах покладається на підрозділи представництва інтересів громадян і держави в судах прокуратур областей і прирівняних до них за місцем знаходження зазначених судів" (п. 9 наказу).

Обсяг і межі повноважень прокурора, який приймає участь у господарському судочинстві, визначено, зокрема, ст. 22 ГПК. Згідно з цією статтею, прокурор, який бере участь у господарському процесі, має право знайомитися з матеріалами справи, робити виписки, знімати копії, брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, заявляти клопотання, давати пояснення по справі, заперечувати проти клопотань і доводів інших учасників процесу, підтримувати поданий позов та відмовлятися від нього, одержувати копію рішень, ухвал, постанов, вносити апеляційне, касаційне і окреме подання на рішення, ухвали і постанови судів.

Відповідно до ст. 91, ст. 106 ГПК прокурор має право вносити апеляційне подання на рішення (ухвали) місцевого господарського суду, яке не набрало законної сили. Таке подання вноситься через місцевий суд, який розглядав справу, протягом десяти днів з дня прийняття рішення місцевим господарським судом (ст. 93 ГПК). Апеляційне подання

розглядається у двомісячний термін з дня надходження справи разом з апеляційним поданням до апеляційної інстанції (ст. 102 ГПК).

За наслідками розгляду апеляційного подання апеляційний господарський суд приймає постанову, що набирає законної сили з дня її прийняття (ст. 105 ГПК). На постанову апеляційного суду, рішення та ухвали місцевих господарських судів прокурор має право внести касаційне подання. Касаційне подання може бути принесене Генеральним прокурором України, його заступниками, прокурорами обласного рівня, їх заступниками та прирівняними до них. За касаційним поданням прокурора рішення місцевого господарського суду та постанови апеляційного господарського суду перевіряє Вищий господарський суд України, а Судова палата у господарських справах Верховного Суду України виступає судовою інстанцією повторної касації на постанови Вищого господарського суду України.

Касаційне подання вноситься до Вищого господарського суду через місцевий чи апеляційний господарський суд, який прийняв оскаржуване рішення (постанову), що оскаржується (ст. 109 ГПК). Термін для внесення касаційного подання встановлено один місяць з дня набрання рішеннями місцевого господарського суду чи постанови апеляційного господарського суду законної сили (ст. 109 ГПК). Згідно зі ст. 37 Закону “Про прокуратуру” касаційне подання на рішення судів вноситься прокурором та його заступником у межах їх компетенції, незалежно від їх участі у розгляді справи в суді першої інстанції. Помічники прокурора, прокурори управлінь і відділів можуть внести касаційне подання тільки у справах, у розгляді яких вони брали участь. Процесуальне законодавство не визначає компетенцію прокурора, який має право на касаційне оскарження. Тому, зважаючи на положення Закону України “Про прокуратуру”, можна зробити висновок, що право на внесення касаційного подання мають ті прокурори та їх заступники, які беруть участь у розгляді справ в апеляційних судах.

Згідно з п. 9.1 наказу Генерального прокурора України № 6/3 гн від 07. 05.2004 р. у цих судових інстанціях беруть участь прокурори підрозділів представництва інтересів громадян і держави в судах прокуратур обласного рівня. Касаційне подання прокурора розглядається у двомісячний строк з дня надходження справи разом із касаційним поданням до Вищого господарського суду України (ст. 111-8 ГПК), за наслідками його розгляду приймається постанова, яка набирає законної сили з дня її проголошення.

На постанову Вищого господарського суду України не пізніше одного місяця з дня її прийняття відповідно до ст. 111-14 ГПК може бути подане касаційне подання Генеральним прокурором України до Верховного Суду України. Проведення з перегляду Верховним Судом України ухвали чи постанови Вищого господарського суду порушується за згодою хоча б одного із суддів на засіданні колегії у складі трьох суддів Судової палати у господарських справах Верховного Суду. Воно розглядається протягом місяця з дня надходження касаційного подання (ст. 111-17 ГПК).

Постанови Вищого господарського суду переглядаються у касаційному порядку за правилами розгляду справи у господарському суді першої інстанції, за винятком процесуальних дій, пов'язаних із встановленням обставин та їх доказуванням. За наслідками розгляду касаційного подання Верховний Суд України приймає постанову, яка оскарженню не підлягає.

Поряд з цим ст. 113 ГПК України передбачає право прокурора вносити подання про перегляд судового рішення господарського суду, яке набрало законної сили, за нововиявленими обставинами, які мають істотне значення для справи і не могли бути

відомі заявникові.

Таке подання може бути внесене не пізніше двох місяців з дня встановлення обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення, до господарського суду, який прийняв судове рішення.

§ 4. Підготовка і пред'явлення прокурором позову (заяви)

Прокурори при пред'явленні позовів повинні дотримуватися вимог ст. 119 ЦПК України та ст. 54 ГПК України щодо форми і змісту позовів (заяв), посилатися на законодавчі і підзаконні акти, якими регулюються дані правовідносини, і на конкретні докази, долучати до позовів усі необхідні матеріали.

Підготовці позовних матеріалів має передувати вивчення прокурором норм відповідного матеріального і процесуального законодавства, постанов та роз'яснень пленумів Верховного Суду України та Вищого господарського суду України, а в необхідних випадках — і норм міжнародного права, ратифікованих Україною. Це допоможе прокурору правильно кваліфікувати склад цивільного та господарського правопорушення, зібрати необхідні докази. В процесі підготовки позову (заяви) прокурор:

- 1) з'ясовує предмет позову (заяви);
- 2) визначає підстави для представництва в суді інтересів громадянина або держави;
- 3) забезпечує доказову базу шляхом збирання доказів та їх аналізу;
- 4) визначає ціну позову (якщо він підлягає оцінці);
- 5) вирішує низку інших організаційних і процесуальних питань, пов'язаних із складанням і пред'явленням позову (заяви) та його розглядом у суді (господарському суді).

З'ясування предмета позову. Позовні вимоги залежать від змісту матеріально-правових відношень, які виникають між особою, чиї інтереси прокурор має намір представляти в суді, і відповідачем. Формулюючи позовні вимоги, прокурору треба враховувати, що відповідно до ст. 11 ЦК підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є: 1) договори та інші правочини; 2) створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі; 4) інші юридичні факти.

Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: 1) визнання права; 2)

визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АР Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб (ст. 16 ЦК).

Крім того, особливу увагу слід звернути на наявність строку позовної давності для звернення до суду. Так, загальна позовна давність встановлена тривалістю у три роки (ст. 257 ЦК), спеціальна позовна давність для окремих видів вимог — скорочена або більш тривала порівняно із загальною позовною давністю (ст. 258 ЦК). Зокрема, позовна давність в один рік застосовується до вимог: 1) про стягнення неустойки (штрафу, пені); 2) про спростування недостовірної інформації, поміщеної у засобах масової інформації; 3) про переведення на співвласника прав та обов'язків покупця у разі порушення переважного права купівлі частки у праві спільної часткової власності; 4) у зв'язку з недоліками проданого товару; 5) про розірвання договору дарування; 6) у зв'язку з перевезенням вантажу, пошти; 7) про оскарження дій виконавця заповіту.

Позовна давність у п'ять років застосовується до вимог про визнання недійсним правочину, вчиненого під впливом насильства або обману. Що стосується застосування наслідків нікчемного правочину, то до таких вимог застосовується позовна давність у десять років.

В той же час позовна давність не поширюється: 1) на вимогу, що випливає із порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом; 2) на вимогу вкладника до банку (фінансової установи) про видачу вкладу; 3) на вимогу про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю; 4) на вимогу власника або іншої особи про визнання незаконним правового акта органу державної влади, органу влади АР Крим або органу місцевого самоврядування, яким порушено його право власності або інше речове право; 5) на вимогу страхувальника (застрахованої особи) до страховика про здійснення страхової виплати (страхового відшкодування). Законом можуть бути встановлені також інші вимоги, на які не поширюється позовна давність (ст. 268 ЦК).

Сплив строку позовної давності є підставою для відмови в позові (заяві), проте за наявності поважних причин пропуску позовної давності загальні та господарські суди вправі поновити строк позовної давності (ст. 73 ЦПК).

Визначення підстав для представництва в суді інтересів громадянина або держави. Відповідно до ч. 2 ст. 36-1 Закону "Про прокуратуру" підставою представництва у суді інтересів громадянина є його неспроможність через фізичний або матеріальний стан або з інших поважних причин самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження, а інтересів держави — наявність порушень або загрози порушень економічних, політичних та інших державних інтересів внаслідок протиправних дій (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб, що вчиняються у відносинах між ними або з державою.

Прокурор самостійно визначає підстави для представництва у кожному конкретному випадку порушення прав громадянина або інтересів держави. При визначенні підстав для захисту майнових інтересів держави прокурор має також керуватися рішенням Конституційного Суду України від 08.04.99 р., згідно з яким прокурор самостійно

визначає й обґрунтовує, у чому полягає порушення інтересів держави або в чому існує загроза її інтересам.

Забезпечення доказової бази шляхом збирання доказів та їх аналізу. Доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема, звуко- і відео-записів, висновків експертів (ст. 57 ЦПК). Докази мають бути належними та допустимими (ст. 58, 59 ЦПК).

Кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених ст. 61 ЦПК.

З метою збирання доказів, прокурор на досудовій стадії: 1) здійснює перевірку відомостей про порушення інтересів громадян або держави; 2) витребує від органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань і посадових осіб необхідні матеріали, документи, рішення, розпорядження, інструкції, накази та інші акти, статистичні дані, акти ревізій, перевірок, висновки спеціалістів; 3) викликає посадових осіб і громадян, вимагає від них письмових або усних пояснень про допущені порушення прав і законних інтересів людини, громадянина або держави; 4) доручає відповідним органам, установам, організаціям проведення ревізій, відомчих та позавідомчих експертиз, а також залучає для з'ясування необхідних питань відповідних спеціалістів; 5) вживає заходів щодо притягнення у встановленому законом порядку до відповідальності осіб, які вчинили злочин або інше правопорушення.

Прокурор аналізує та систематизує зазначені та інші докази з огляду на їх належність (містять інформацію про предмет доказування) та допустимість (одержані відповідно до порядку, встановленого законом).

Визначення ціни позову. Якщо вимоги позову мають майновий характер, відповідно до ст. 80 ЦПК, ціна позову визначається: 1) у позовах про стягнення грошових коштів — сумою, яка стягується; 2) у позовах про визнання права власності на майно або його витребування — вартістю майна; 3) у позовах про стягнення аліментів — сукупністю всіх виплат, але не більш, ніж за шість місяців; 4) у позовах про строкові платежі і видачі — сукупністю всіх платежів або видач, але не більше, ніж за три роки; 5) у позовах про безстрокові або довічні платежі і видачі — сукупністю платежів або видач за три роки; 6) у позовах про зменшення або збільшення платежів або видач — сумою, на яку зменшуються або збільшуються платежі чи видачі, але не більше ніж за один рік; 7) у позовах про припинення платежів або видач — сукупністю платежів або видач, що залишилися, але не більше ніж за один рік; 8) у позовах про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла — сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки; 9) у позовах про право власності на нерухоме майно, що належить різним особам на праві приватної власності, — дійсною вартістю нерухомого майна, а на нерухоме майно, що належить юридичним особам, — не нижче їх балансової вартості; 10) у позовах, які складаються з кількох самостійних вимог, — загальною сумою всіх вимог.

Закон (ст. 193 ЦПК) надає суду право зменшити розмір відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, залежно від її матеріального становища, крім випадків, коли шкоду завдано вчиненням злочину. У зв'язку з цим прокурор при підготовці позову має

перевірити вказані обставини та зібрати відповідні докази щодо відсутності підстав для зменшення розміру відшкодування шкоди відповідачем.

Вирішення низки організаційних питань, пов'язаних із пред'явленням позову (заяви) та його розглядом у суді (господарському суді).

Позовна заява прокурора має відповідати вимогам, передбаченим ст. 119 ЦПК України та ст. 54 ГПК України. У позові (заяві) прокурор з посиланням на закон повинен дати юридичну кваліфікацію відношенням, що виникли між сторонами, та навести докази, що підтверджують його вимоги. Він також має сформулювати свої вимоги до суду, зокрема: про спонукання відповідача до виконання певних дій; про визнання права на вчинення певних дій; про зміну або припинення правовідносин.

Прокурор вирішує питання про підсудність справи з огляду на положення ст. 109,113,114 ЦПК України та має вжити заходів для забезпечення позову, про що подає відповідну заяву до суду (ст. 152 ЦПК).